

Գ. ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ.

ԼԵՈՆ 2, ՎԵՐՁԻՆ ԹԱԳԱՌՈՐ ՀԱՅՈՑ:

(Շարայարութիւն:)

Ա.

1363ԻՆ ԱՒԱԶԱԿՆԵՐԸ.

Չորեքստասաներորդ դարուն վերջերը.... Ան գետին քով կրօնաւորաց վանք մը կար որ հիմա զինուորանոց է, բայց հին անունը պահած՝ Կեկեստինեանք կրտուի: Այն առաքինաբանին կրօնաւորացը մէջ ուխտեալ եղբայր մը կար որ բարձր հասակովը եւ ձիւնի զունով կերպարանքովը ամեն տեսնողի աչքին կը զարնէր: Թեպէտ եւ զեռ երեսասարդ էր, բայց երեսին խորշոմութիւններն եւ աչուրներուն ներս մտած ըլլալէն կերպով մը կիմացուէր թէ կարգէ դուրս դժբաղդութիւններ անցեր են զյիսնէ: Մենաստանը իրեն համար անշուշտ նաւահանգիստ էր՝ փրկութեան՝ ստակալի նաւարկութենէ մը ետքը, որովհետեւ զո՞ն կերեւար իր վիճակէն. սակայն երբոր իր ընկերացը հետ Անին եղբորը իջած՝ վանքին պարտեղը կըմշակէր, ատեն ատեն աշխատանքէն կըզատուէր, ու բանին կոթին վրայ կըրնամ՝ կըկենար գետին ընթացքը կընայէր: Այն միջոցին այնչափ կըվերանար միտքը վրայէն որ մեկը կրօնաւորները զանգակի ձայնով աստուածային պաշտամանց երբալէն ետեւ՝ ինքը հագիւ ուրեմն կընանէր անոնց:

Իր խոյրը ուրիշներուն խցէն քիչ մը աւելի մեծ էր, եւ դրանք վրայ վաճառածն էին կնքանշան մը կար՝ բազաւորական բազով պսակուած....

Քանի որ Լեւոն Կեկեստինեանց վանքն էր, այն խոնարհ բնակարանին հիւրանոցը մեծամեծներու բազմութենէն չէր կրնար մտնուիլ: Արիւստիս ու դժբաղդ Յովնանէն բազաւորը Լեւոնին ստեպ ստեպ այցելութեան եկողներէն մեկն էր. խոնարհ արքայ-որդին ալ կըրբար երբեմն հետը տեսնուելու. բող ուրիշ բազաւորացուները, պալատին մեծամեծները եւ պատուաւոր իշխանները՝ որոնց հետ Լեւոն միշտէլ քիչ կըտեսնուէր այն կարճ կարճ հանգստեան միջոցներուն որ վանական կանոնը կուտար կրօնաւորաց: Բայց զինքը տեսնելու եկողներէն դուրս՝ ուրիշները ամենեւին չիմացան իրեն ինչ մարդ ըլլալը:

Օր մը օտարական մը եկաւ հիւրանոցը՝ հագուած կապուած, երեսին գոյնն ալ ցորենագոյն՝ կրօնաւորին երեսին պէս: Երկուքին մէջ այն հեռաւոր նմանութիւնը կար որ սովորաբար նոյն երկրի բնակչաց վրայ կըտեսնուի: Ասիկայ Լեւոնը տեսնելուն պէս խոքը ընկաւ.

— Տէր արքայ... կանչեց. եւ լսելով ողբալով ճգնաւորին ձեռքը համբուրեց:

— Կիյոմ ար Կեոփ, բաւ կրօնաւորը արիական ձայնով. երկ կուգեա որ խօսքը մտիկ ընեմ, մոռցիք անցեալը, եւ զիս ուրիշ մարդու տեղ մի՞ դնեմ՝ բայց Երեւոյն սրբոյն Փրանկիսկոսի սքեմը՝ թէ եւ անարժանապէս՝ հագած կրօնաւորի մը տեղ:

Օտարականին սիրտը այնպէս ելեր էր որ չէր կրնար խօսիլ: Լեւոն բռնեց ձեռքը իր ձեռուրներուն մէջ սխմեց, ու աւելի անոյշ ձայնով մը բաւ.

— Բաւական է, սիրելի իմ Կիյոմ, դուն որ մինչեւ վերջը հաւատարիմ մնացիր ինձի՝ մի՞ լար իմ վրաս, վասն զի ես հոս աւելի երջանիկ եմ քան թէ բազաւորական գահին վրայ նստած ատենս: Յուսած թէ դուն ալ քու նոր վիճակիդ զանգատ մը բուսիս:

— Ա՛հ տեր արքայ, — ուրիշ անուն չեմ կրնար տալ քեզի, —

LÉON VI, DERNIER ROI D'ARMÉNIE.

(Suite.)

I.

LES ESCARPES EN 1363.

On était dans la deuxième moitié du XIVe siècle....

Au bord de la Seine s'élevait l'édifice monastique qui, aujourd'hui converti en caserne, se nomme comme alors *les Célestins*. Parmi les religieux qui peuplaient ce pieux asile, il était un Frère profès, remarquable par sa grande taille et son teint olivâtre. Quoiqu'il fût jeune, ses rides profondes, son œil creux, semblaient annoncer qu'il avait été éprouvé par des malheurs exceptionnels. Le cloître avait été sans doute pour lui un port de salut, après quelque terrible naufrage, car il paraissait content de son sort. Cependant, quand il venait, avec ses compagnons, labourer le jardin que baignait la Seine, on le voyait parfois suspendre son travail, s'appuyer sur le manche de sa bêche et regarder couler le fleuve. Sa rêverie était alors si profonde que la cloche avait peine à le réunir aux autres religieux pour les exercices de la sainte maison.

Au-dessus de la porte de sa cellule, un peu plus grande que les autres, était peint un écusson timbré d'une couronne royale....

Depuis que F. Léon était aux Célestins, une foule brillante assiégeait le parloir de cette humble demeure. Le brave et malheureux roi Jean avait été un des visiteurs les plus assidus. Le sage dauphin venait aussi de temps à autre. Nous ne parlons pas des princes du sang, grands officiers de la couronne et grands seigneurs auxquels F. Léon consacrait quelques moments pris sur les courts loisirs que la règle monastique accordait aux religieux. Rien ne transparaissait jamais en dehors du cercle de ces visiteurs, sur le mystère dont il s'enveloppait.

Un jour un étranger fut introduit au parloir. Il était richement vêtu; son teint était basané comme celui du moine. Il y avait entre eux cette vague ressemblance qui fait reconnaître les hommes d'un même pays. En apercevant F. Léon, il se jeta à genoux.

— Sire!.... s'écria-t-il; et il baisait en pleurant les mains du solitaire.

— Guillaume de Guery, dit le moine avec fermeté, si tu veux que je t'entende, oublie le passé et ne vois en moi qu'un homme qui porte, quoique indigne, l'habit de saint François.

L'étranger ne pouvait se remettre de son émotion. F. Léon lui prit les mains qu'il serra dans les siennes et ajouta d'un ton plus affectueux:

— Allons, Guillaume, mon ami, toi qui m'es resté fidèle le dernier, ne pleure pas sur moi, car je suis plus heureux ici que je ne l'ai jamais été sur le trône. J'espère que de ton côté tu n'as pas à te plaindre de ta nouvelle condition.

— Ah! sire, — car je ne pourrai jamais vous appeler au-

իմ լայն՝ քու վրադ ունեցած սիրոյս համար ե միայն, վասն զի աշխարհիս վրայ չկայ բազաւոր մը որ այնչափ ազնիւ՝ այնչափ վնասն ըլլայ՝ որչափ բազաւորն Կիպրոսի եւ Երուսաղեմի:

— Եւ Հայաստանի — ըսաւ մեկէն կրօնաւորը, այս պատուանդունը ինչու մոռնանք: Ա՛հ, լաւ ճանչցեր էի եւ Պետրոս բազաւորը. քաջ զօրավար է, հերանոսները կըսարսափին անոր անունէն, եւ քրիստոնեայք յուսով ու պարծանք կըլիշեն զինքը: Բայց քու գալեղ կերեւնայ քե ինքն ալ հոռու չէ ասկէց:

— Հոռուները դարձաւ, հիմա Գաղղիոյ Պուրկոյն գաւառէն անցնելու վրայ է, ամէն տեղ ժողովուրդներէն գովեստ լսելով. Փարիզ պիտի գայ որ խնամակալին իրեն խոստացած օգնութիւնը, այս ինքն զօրքն ու փողն ընդունի:

— Վախճմ քե այդ յոյսերը պարապ ելլեն, ըսաւ Լեւոն՝ զուկար բօքվելով: Քրիստոնեայ բազաւորները քանի կերբան կըպաղին, ազանութիւննին կաւելցնեն, ու իրարու դէմ կըպատերազմին: Մեր բազաւորութեան մէջ ոյժ չէ մնացած. զրեք հրաշք պէտք է որ Պետրոսի ձեռք զարկած վնասնակաւ գործը առաջ երբայ եւ բազաւորութիւնը ազատի:

Խօսակցութիւնը այսպէս առաջ տարին արեւելեան լեզուով մը. ետքը օտարականն ելաւ գնաց, կրօնաւորն ալ իր խուցը դարձաւ:

Քարին վրայ ծռնել չօքեցաւ ու երկար ատեն երեսի վրայ ընկած կեցաւ խաչելուքեան մը առջեւ որ պատեն կախուած էր. ետքը ելաւ, պատին մէջ բացուած փոքրիկ դարանի մը քով գնաց, չուանէ գօտիէն կախուած բանիքն առաւ ու փականքին մէջ դարձուց: Դարանին դռնակն որ բացուեցաւ, լոյսը զարկաւ կարմիր բախիշէ ու ոսկի ժապաւեններով զարդարուած բարձի մը վրայ. անոր վրան բազ մը կար մարգարիտներով ու զարմանալի խոշորութիւն ու չուր ունեցող աղամանդներով զարդարած, բափձու ոսկիէ գաւազան մը, ականակուտ բուր մը եւ արգարութեան աջ մը: Դարանին մընշաղ խորշին մէջ այս բաները իրենց ընական լուսովը կըփայլէին:

Կրօնաւորը քանի մը վայելեան արմամարնոտ աչքով մը նայեցաւ այն գանձին վրայ.

— Ո՛վ նշանակք մեծութեան, ըսաւ, ահա այսօր ալ ամէն օրւան պէս եկայ որ զձեզ արմամարնեմ: Պսակդ արքունի, քեպետ եւ հարուստ ես եւ շքեղ, բայց որչափ աւելի ծանր ես քան քե սրբոյն Փրանկիսկոսի խոնարհ պսակը:

Այս ըսաւ Լեւոն, ու դարանը զոցեց: Իրիկունը վրայ հասաւ, ժամերգութիւնները լսնցան, եւ գանգակ զարնուեցաւ որ կրօնաւորներն իրենց խցերը քաշուին: Լեւոն օտքի սանդալները հանեց, բրդէ հաստ ու մրնագոյն պարեգօտին վրայէն գօտին պնդեց, եւ գետինը ձգուած խոտէ անկողնոյն վրայ տարածուեցաւ, քունն ալ շուտ մը եկաւ, ու իր արտաոտը բաղդին յիշատակները առաւ տարաւ մտքէն:

Լեւոնին աղօթք ըրած ատենը անմօրօս մարդուն մեկը (ըսել է քե կրօնաւոր չէր) ներս նայեցաւ փոքրիկ պատուանէ մը որ Լեւոնին կռնակը կիյնար, կրակոտ ու անկուշտ աշուրներով մը դիտեց դարանին մէջի բաներն ու դարանը զոցուելուն պէս աներեւոյր եղաւ:

Բայց կրօնաւորաց քնոյն գանգակն որ զարնուեցաւ, վանքին պատին տակը մեկը մօտեցաւ ու լաւ մը գննեց չորս դին. ուրիշ մարդիկ ալ եկան ու ցած ձայնով նետը խօսեցան... Իրենց զվարթութեամբ, որ կարճահասակ, արագաշարժ, ու բերել մարդ մըն էր, շուտ մը պատեն վեր ելաւ՝ խորտուրբոր տեղերէն բռնելով. քիչ մը ատեն երեսի վրայ պառկած կեցաւ պատին վրայի կողմը, ետքը մեկալ դին ցատքեց...

Չէր գիտեր Լեւոն քե որչափ ատեն քնացեր էր. բայց առաւտեան գանգակը դեռ չգարկած՝ իր խցին առջեւի սրահին մէջ մենամարտութեան պէս կուրտուելու ձայն մը լսեց, անոր ետեւէն ալ սոսկ կալի աղաղակ մը, շուտ մը ցատքեց ելաւ, խոտէ անկողնոյն վրայ նստաւ:

(Մնացածը ուրիշ անգամ:)

trement, — je ne pleure que ces liens qui m'attachaient à vous, car il n'est pas au monde de prince plus noble et plus généreux que le roi de Chypre et de Jérusalem.

— Et d'Arménie, interrompit le moine; pourquoi omettre ce dernier titre? Ah! j'avais bien jugé Pierre; c'est un grand capitaine. Déjà son nom, effroi des infidèles, est invoqué avec espoir et orgueil par les chrétiens. Mais ta venue semble annoncer qu'il est près d'ici?

— De retour de Rome, il traverse maintenant la Bourgogne salué par les populations de ce duché; il vient à Paris recevoir les secours d'hommes et d'argent que le régent lui a promis.

— J'ai bien peur que ce ne soit en vain, dit F. Léon en secouant la tête. Les princes chrétiens deviennent tièdes et avares; ils se font la guerre entre eux. Le royaume est épuisé. Il faudrait presque un miracle pour le sauver et pour fournir à Pierre les moyens d'exécuter sa noble entreprise.

La conversation fut continuée dans une langue orientale, puis l'étranger partit et le moine regagna sa cellule.

Il s'agenouilla sur la pierre et resta longtemps prosterné devant un crucifix suspendu à la muraille, puis il se releva, s'approcha d'une petite armoire ménagée dans l'épaisseur du mur, prit une clef qui pendait à sa cordelière et la tourna dans la serrure. Quand la porte fut ouverte, le jour tomba sur un coussin de velours rouge orné de crépines d'or, qui supportait une couronne enrichie de perles et de diamants d'une grosseur et d'une eau merveilleuses, un sceptre en or massif, une épée incrustée de pierreries et une main de justice. Ces objets étincelaient d'une lumière propre dans la demi-obscurité de l'armoire.

Le moine considéra quelques moments d'un œil dédaigneux toutes ces richesses.

— Emblèmes de la puissance, dit-il, je viens vous jeter mes quotidiens mépris. Couronne royale, quoique riche et brillante, combien tu es plus lourde à porter que l'humble couronne de saint François!

Après avoir parlé ainsi, F. Léon referma l'armoire. Le jour commençait à baisser; les offices étaient finis et la cloche avait rappelé tous les Frères dans leurs cellules. Le moine déchaussa ses sandales, serra autour de sa taille la corde qui assujettissait son froc de laine brune et rigide, et se jeta sur sa paillasse étendue à terre où le sommeil ne tarda pas à lui ôter le souvenir de sa bizarre destinée.

Pendant ces oraisons, une figure rasée, et qui par conséquent ne pouvait être celle d'un moine, s'était montrée à une lucarne à laquelle il tournait le dos; elle avait jeté un regard ardent et avide dans les profondeurs de l'armoire et avait disparu quand l'armoire s'était refermée.

Mais dès que la cloche du monastère eut invité les moines au sommeil, un homme se glissa le long des murs du cloître et examina les lieux avec attention. D'autres hommes le rejoignirent et lui parlèrent à voix basse... Leur chef, qui était de taille peu élevée, leste et dégagée, s'élança le long de la muraille en s'accrochant aux aspérités, resta un moment à plat ventre sur le chaperon, puis sauta de l'autre côté.

F. Léon n'eût pu dire depuis combien de temps il était couché; la cloche des Matines n'était pas encore sonnée lorsqu'il entendit, dans le corridor conduisant à sa cellule, comme le bruit d'une lutte, et bientôt un horrible cri le fit lever en sursaut sur sa paille...

(La suite au prochain numéro.)